

fekvő valami, ha nem igaz. Ismét a látszat ütközött a valósággal. Ha végigjárjuk a Závada kínálta értelmezési utakat, világossá válik, hogy a valóság egyfelől megismerhetetlen, másfelől annak elfogulatlan és tárgyyszerű megismerésére nem mutatkozik se valós politikai, se társadalmi igény. Különösen ezért nyugtalanító olvasmány az *Egy piaci nap*, és mellette azért is, mert történelmi önismeretünk hiányával, azok vakfoltjaival szembesít a regény. Tegyük a szívünkre a kezünket: a kunmadarasi, majd a nem sokkal később Miskolcon lejátszódott zsidópogromokról (a regény egy fejezet erejéig erre is kitér) vajmi keveset tud az olvasók többsége. Arról, hogy náci haláltáborokat megjárta túlélőket zsidó identitásuk miatt halálra vertek a koalíciós évek Magyarországon. Závada Pál új regényének – ha erre az irodalomnak egyáltalán kínálkozik lehetősége – a megkésve formálódó emlékezetpolitika szempontjából sem lebecsülhető a jelentősége. (*Magvető*)

BOD PÉTER

Vaktérkép e táj

MÉNES ATTILA: FOLYOSÓ A HOLDRA

Közhely, hogy a világ s benne hazánk örökké a válság tüneteit mutatja, némi leegyszerűsítéssel mégis kijelenthető, hogy a kétezertízes évek pesszimizmusa és szorongása végletesebb és feloldhatatlanabb, világértelmezése sötétebb és kiábrándultabb, mint a kilencvenes vagy akár a kétezres éveké volt. Jól tetten érhető ez a popkulturális világkatasztrófa-ábrázolásaiban és posztapokaliptikus vízióiban, amelyek az irodalomban is éreztetik hatásukat, Cormac McCarthy *Az útjától* Dmitrij Gluhovszkij *Metró*-könyveit. Ebbe a sorba illeszthető Ménes Attila *Folyosó a holdra* című disztópiája is, amely egy világégés utáni Magyarországról ad hírt.

A regény cselekménye három szereplő történetéből rajzolódik ki. Bár a fülszöveg „három mesterien megkomponált monológot” ígér, valójában csak kettőt kapunk. Az első Zuzmóé, az elmeegógyintézetből megszökö egykori szabóé, a második pedig a hűgától, a gyermekét egyedül nevelő Maddalenától, becenevén Lenácskától származik. A harmadik fejezet középpontjában Kenyér, Lenácska kamasz fia áll, de történetét nem tőle ismerjük meg, hanem egy egyes szám harmadik személyben beszélő narrátortól. Regénybeli hazánkat valamiféle természeti csapás (egyes utalások alapján tektonikai lemezek mozgása) radírozta le szinte teljesen a föld színéről. Magáról az eseményről (amelynek utórezgései még a fikció jelenében is tartanak) nem hallunk, részben mert mindenki számára evidencia, egy új időszámítás kezdete, részben mert bekövetkeztek Zuzmó és Lenácska még gyerekek voltak, Kenyér pedig meg sem született. Úgy fest, a nyomorúság, amelyből az ország képtelen kilábalni, nem is egészen független az embertől: erre utal a Távol-Keletről importált, az egész vidék flóráját és faunáját tönkretévő feketebogarak elterjedése. Mindez, még ha csak a sejtetés szintjén is, az eszkatológiai értelmezést is lehetségessé teszi, akárha egy bűnös nép posztapokaliptikus bűnhődéséről olvasnánk. Kőrösi Zoltán *Az ítéletidő* című regényében találkozhatunk hasonló em-

berfeletti (égi) erőkkel, de míg ott az egyéni megváltás mintegy implikálja az egész magyar népre és földre kiterjedő kegyelmet, Ménesnél sem az egyén, sem a közösség nem nyer feloldozást. Kőrösi regényében mindvégig jelen van a pusztulást is megszüpítő csoda, még a mocsok és a bűn ábrázolásában is felfedezhető egyfajta békebeli báj; Ménesnél már a gyerekek játéktere is hullák és szemét borította rommező. Végítélet utáni vegetálás ez: rút, mint Nietzsche utolsó emberének pontszerűvé zsugorodó univerzuma.

A regény számos utalásából kiderül, hogy nem Madách tragédiájának távoli jövőbe helyezett eszkimószínében járunk, hanem cirka három évtizedre a rendszerváltástól, az új időszámítás kezdete előtti régi világ mementói a szocializmus jól ismert rekvizitumai: a tévében újrátstázzák *A Mézga-családot* és a *Vízipók-csodapókot*, Zuzmó az „ennyi meg egy bambi” kifejezést használja, Lenácska pedig romos téeszisztállók mellett halad el a pusztuló falvakat róva. Ő maga harmincéves, és nem sokkal azután született, hogy hazánkban fenekestül felfordult az élet. Feltehető, hogy a történet egy alternatív univerzum jelenkori Magyarországon játszódik, ahol rendszerváltás helyett világégés zajlott le: olvasatomban e kettő metaforikusan megfeleltethető egymásnak. Ezt az értelmezést látszik erősíteni, hogy úgy tűnik, a fiktív magyar társadalom hasonló lélektani utat járt be, mint ahogy az elmúlt harminc évünk ívét szokás elnagyoltan felrajzolni, a csodavárástól a növekvő kiábrándultságon át a totális apátiáig. Ezt a fásultságot mi sem szemlélteti hívebben, mint hogy az emberek teljes közönnyel viseltetnek elnökük populista szónoklata iránt. (Igaz, egy kisebb rajongói csoport valósággal megrohanja az elnököt, de, ami szintén ismerős lehet, középút nincs, ebből következően pedig a politikai kultúra is siralmas állapotú.)

E párhuzamos Magyarországon valamiféle kiterjesztett Balkán tárul a szemünk elé, megszálló kelet- és délkelet-európai, közel-keleti csapatokkal. Az államforma formális köztársaság, idegenből érkezett ortodox papok kóborolnak és végeznek furcsa szertartásokat, a rádiókból pedig egyiptomi és román popzene bömböl. Az ország nagy része teljesen elnéptelenedett, díszletül egy valaha szebb napokat látott nagyváros (amelyben Debrecenre ismerhetünk) és néhány környező, haldokló falu kulisszái szolgálnak. Míg egy kiváltságos réteg (elsősorban természetesen a politikai elit) a modern technológia vívmányait élvezzi, az emberek többsége nyomorog (a regény e tekintetben mondható a leginkább realistának), kétkezi munkából él, tökéletesen elszakadt az európai értékek alapvetéseitől, a világról alkotott ismeretei, hiedelmei, babonássága, istenfélelme pedig egy sok száz évvel ezelőtti állapotot tükröz.

A három főszereplő történetének középpontjában ugyanaz az esemény áll: a negyedévi vásár, amelytől mindannyian jelentős anyagi hasznot remélnek. A vásár az emberek megélhetésének egyik alapja, és a nők prostituálása körül forog. Ezt a hősök közül egyik sem kérdőjelezi meg vagy háborodik fel rajta. Így vagy úgy, de mindannyian a fennálló világrend részeként fogadják el – akár lelkendező naivitással, mint a húgára büszke Zuzmó, akár józan beletörődéssel és a fia iránti elvakult rajongással, mint Lenácska, vagy akár mint Kenyér, akit kizárólag a haszonlesés motivál. A vásárra váró, majd a vásárba igyekvő és ott egymástól elsodródó három hős történetében egyre gyarapodnak a baljós jelek, amelyeket senki sem tudatosít

vagy vesz komolyan: a katasztrófa egyéni és közösségi szinten is elkerülhetetlen. Az alvilág és a felső tízezer összejátszása következtében a vásárban beszédet mondó elnök merénylet áldozata lesz, Zuzmót szem elől tévesztjük, Lenácskát szerelmet ígérve magával cipeli a bűnözők vezetője, Paolo, aki Kenyért, mivel leendő riválist lát a fiúban, megöleti.

A világegés és a színleges, de valójában megoldandó problémák sorát szülő megújulás további, nem csak ökológiai katasztrófákhoz vezet: valami azt sejteti, hogy nem egyedüli és megismételhetetlen esetet látunk, a belterjes társadalom újra és újra felemészteti magát egy végtelenített, öngerjesztő folyamatban. A regény fejezetről fejezetre komorabb színeket festve halad az abszolút kilátástalan végkifejlet felé. A legidősebb főhőstől, Zuzmótól jutunk el húga, Lenácska monológján át a legfiatalabb szereplő, Kenyér történetéig. A félkegyelműként ápolt Zuzmó még őrizi zavaros elméjében a szépség és jóság eszméjét; Lenácska egykor igaz szerelemben élt férjével, aki cserben hagyta; Kenyér, a fiatalság képviselője, minden ízében az új világ szülötte, egyetlen karrierlehetőségének a gengszterlélet, a kegyetlenség művészetének elsajátítását látja.

Az üzenet – vészharangok baljós kondulása a morális nihil elhatalmasodása és az Európáról való végleges leszakadás miatt – érthető. A nagy vonalakban fentebb vázoltak nem nélkülözik a logikát, illetve ami irracionális és megmagyarázhatatlan, az éppen e középkorias-posztoszocialista hibrid Magyarország-maradványt benépesítő emberek mágikus gondolkodásával függ össze. Amit nem értünk, az nyomasztó, s e tekintetben Ménes világának sikerültebb vakfoltjai a Bodor Ádám-i varázsos-fulasztó talányosságot idézik. Ugyanakkor a mű meglehetősen hullámszó színvonalú, és némelyik karakter kidolgozatlansága, számos jelenet sablonossága, a reflektálatlan ellentmondások, a kimódolt megoldások és a stiláris döccenések miatt nem igazán bírja el a súlyos tartalmat.

Bár már az első fejezetben is akadnak értelmezhetetlen vagy pongyola mondatok („megpaskolja tollas hátát, aki most leginkább egy ódzkodó pulykára hasonlít” [96.]), jellemzően a harmadik, leggyengébb fejezetben szaporodnak el. Mintha az elbeszélő nem igazán találná saját hangját, a szöveg nem számol önnön megalkotottságával, hevenyészett, jellegtelen és lapos prózanyelven sorjáznak az egymást követő események, alig emelkedik ki a leírások közül egy-egy megkapóbb rész. Ez az erőtlenség feltevésem szerint a narrátor hőiséhez fűződő tisztázatlan viszonyból fakad (amire még visszatérek), de találunk szép számmal a szerkesztőt is terhelő, puszta slendriánságra utaló nyomokat, a képzavar határán billegő szerkezeteket és ügyetlen, keresett megoldásokat is („menő arab románc hangjai lengedeztek” [247.], „[a]z egész jelenet [...] természetes jóindulattal és barátsággal fűszerezve zajlott” [296.], „fejében felrobbant a harag” [301.] stb.). Hasonlóan kigyomlálásért kiáltanának az olyasféle erőltetett tréfák, mint a Frédi nevű elefánt Bénivé keresztelése a névtörvény hatályba lépésekor, vagy a Döbling Dublinná torzítása és szájbarágós kiemelése kurziválással.

Ménes írói kvalitásai sokkal erősebben mutatkoznak meg ott, ahol egyes szám első személyben szólaltatja meg hőseit, akik egymástól jól megkülönböztethető beszédmóddal, gondolatrítmussal, retorikai fordulatokkal bírnak. Zuzmó anyagi ártatlanságú beszámolója az intézetbeli spiclikedéséről vagy Lenácska párbeszéde

a nyomában sündörgő, irritáló Pahom atyával a regény legszellemesebb, legszórakoztatóbb részei közé tartoznak, amelyekben a humor nem válik harsánnyá vagy mesterkéltté. A legszínvonalasabb kétségtelenül a második fejezet, Lenácska az istenhez intézett monológja. Bár a túróért útra kelő, gyermekéért mindent feláldozó, szegény anya népmesei színezetű történetének szüzséje giccsbe hajló, a monológ mégsem negédeskedő. Ménes nőalakja eleven és szerethető, rengeteg lelemény és báj fedezhető fel nyelvhasználatában.

Ugyanakkor ebben a fejezetben is találunk az egész regényre jellemző, zavaró következtelenségeket. Például a bandavezér Paolóra várakozó Lenácska előbb úgy festi le önmagát, mint aki férje, Gyurka eltűnése óta már nem képes szeretni, majd rögtön témát váltva arról ábrándozik, hogy úgy fognak élni Paolóval, mint egy család. Mindez nem a karakter belső, személyiségéből fakadó ellentmondásának tünete, hiszen Lenácska a férfi–nő viszony kérdésében sokszor gyermeki naivitásról tesz tanúbizonyságot, inkább mintha két idősíki csúszott volna össze, a Paolo szerelmi ígérete előtti és utáni. Az ilyen és ezekhez hasonló, megalapozatlannak tűnő megoldások úgy hatnak, mintha a cselekményt vagy a hősök viselkedését erőszakkal kellene a koncepció szabta végkifejlethez igazítani. Dramaturgiailag például teljesen logikus, hogy hiába szeretne Pahom atya valami fontosat megbeszélni Lenácskával a vásár előtt, állítása szerint mégsem teheti – másképp Lenácskának esélye nyílna megmenekülni –, ugyanakkor nem igazán értjük, mi a voltaképpeni akadály.

Egy meglehetősen szervesen a szövegbe ékelt betétről is érdemes néhány szót ejteni. A hosszabb, két kisebb egységből álló epizódot Zuzmó meséli el az első fejezetben a vásár előtt felállított elnöki jurtában tett látogatásáról. A részlet főként közéleti sémákból építkezik, amelyek nem telnek meg élettel, nincsenek továbbgondolva, s így nem is készítenek továbbgondolásra, célja pedig vélhetően az, hogy a szerző a kisemberek világát ábrázoló regényébe még az elnök és tanácsadói leírását is beszuszakolja.

Ahhoz, hogy az elmeápoltak gúnyját viselő Zuzmó bejuthasson a főmuftik belső köreibe, akik a negyedévi vásár előtt megtanácskozzák, mit fognak mondani a népnek, egy átkötő jelenetre van szükség. A groteszk betétben az elnöki jurta előtt bábézkodókat vérszomjas őrkutyákkal egy fára űzik, ahol egy darabig egymást marják, majd kipécézik a csapat egyetlen román tagját, végül pedig mindannyiukat elsodorja egy vihar – Zuzmót történetesen a jurta elé, ahol lustálkodó alkalmazottnak nézik, és munkára fogják. A fán gubbasztás több mint tíz oldalnyi terjedelmessége nem magyarázható mással, mint két közhely kijátszásával: az egyik, hogy a magyarok örökösen egymásra fenekednek (az abszurditásig eltűzött, kicsinyes marakodás ironikusan ellenpontozza Zuzmó korábbi lelkesült elmékedését honfitársai összetartásáról), a másik, hogy még egymásnál is jobban utálják a mindenkori idegent. (Hogy a jelenet szereplői aztán az elnöki jurtában is felbukkannak, az az álmok különös logikájából fakadó, megfajított rejtélynek tesz, valójában azonban nehéz fellelni bármiféle mögöttes tartalmát. Azt egyébként a regény számos későbbi utalásával egyértelművé teszi, hogy a hallucináció a viharral véget ér, és Zuzmó, még ha utóbb nem is hisz neki senki, valóban találkozott az elnökkel.)

A sémák felvonultatása tovább folytatódik a jurtában, ahol kiderül, hogy a ma-

gyarok vezetői fellengzős szavakkal, lelkesítő hazugságokkal kívánják lekenyerezni a népet. Hosszasan olvashatunk a magyar nép fogyatkozásáról, genetikai silányulásáról, illetve a Zuzmó korábbi őszinte áradozására rímelő összetartozás-lözung fontosságának cinikus hangsúlyozásáról. Feltűnik André mester, az elnök bizalmasa, aki később, a vásár forgatagában központi szerepet játszik az elnök elleni merénylet sikerre vitelében (Zuzmó – a bölcs bolond archetípusa – ráhibázik, hogy André bizonyára nem őrült, hanem áruló). A madártollas sámánszerűség zavaros szónoklata az őshazába való visszalovaglásról a begőzölt, tarsolylemezes-rovásírós mélymagyarkodás parodisztikus paneleit vonultatja fel, és nem is igazán lép túl ezeken. A harsány komikumra építő jelenet azért nem igazán humoros, mert finom áthallások helyett bántóan didaktikus, mint manapság oly sok népszerű mű, amely nem túl átvittén fogalmazza meg közéleti üzeneteit. Arra a sajnálatosan gyakori jelenségre ismerhetünk itt, amikor úgy tűnik, a szerző nem bízik eléggé a befogadóban, nem hagyja, hogy az a sorok közt olvasson: nem elegáns kikacsintás ez, hanem kézzel-lábbal hadonászó figyelemfelkeltés.

Míg a túlrajzolt André-t Zuzmó is nevetségesnek láttatja, addig az elnökről alélt áhítattal beszél, bár a figura nem tűnik olyasfajta karizmatikus vezetőnek, akiért rajongani lehetne. Alakja inkább halovány és nem különösebben emlékezetes: talán korunk arc- és egyéniségnélküli vezetőit kellene látnunk benne, ám kidolgozatlan-sága nem töltődik fel önmagán túlmutató jelentéssel. Összességében a vezetők világát bemutató epizód nem sokszorozza meg a regény perspektíváit, nem segít többféleképpen értelmezni a történetet.

Hasonló a helyzet azzal a második és harmadik, Lenácskát, illetve Kenyért középpontba állító fejezetben is elbeszélte jelenettel, amelyben mindhárom főhős szerepel. Lenácska a nehezen megszerzett tőről elkészíti fiának a palacsintát, amelynek zömét nagy bosszúságára az időközben betoppanó Zuzmó falja fel, Kenyér érkezésekor pedig kitör a haddelhad, miután Zuzmó megtudja, hogy többé nem „vezetheti” a vásárban hűgát, mert Kenyér immár nagykorúnak számít, és ez mostantól az ő reszortja. A jelenet roppant feszült, így remekül ki lehetett volna aknázni, megmutatva anya és fia radikálisan különböző nézőpontját – mégsem ez történik. Modalitásbeli eltérések persze vannak, de azt már Lenácska elbeszéléséből is sejtjük, még ha részrehajlón Kenyér javára alakítja is a történetet, bizonyos megnyilvánulásait elkenve vagy elhallgatva, hogy fiacskája korántsem az a szeretetreméltó kis jómadár, akinek látja vagy látni szeretné. A Kenyért középpontba állító fejezetben megismerjük a Lenácska elbeszéléséből hiányzó mozzanatokat, ám ennek, úgy tűnik, egyedüli célja, hogy maradék kétségeinket is eloszlassa Kenyér szívte-lenségével kapcsolatban. A narrátor nem azonosul a fiúval, némi távolságból figyel-i hármukat, egy-két mondat erejéig Lenácska szemszögébe is bepillantást enged, és magától értetődőként hivatkozik Zuzmó jurtakalandjára.

Sokkal izgalmasabb lehetne, ha a palacsintás történetet maga Kenyér mesélné el, ha az ő tolmácsolásában olvashatnánk, hogyan látja saját viszonyát a többi szereplővel. Ezen az sem segít, hogy a narrátor olyan információkat is megoszt velünk, amelyekből kiderül, mennyire lenézi a fiú anyját és nagybátyját. (Hogy ez az epizód konzekvensen „az idiotának” címkézi Zuzmót, inkább hat zavaróan, hiszen ez a minősítő megnevezés csak Kenyér perspektívájának következetes ábrázolásá-

val nyerné el igazi értelmét; így inkább olyan, mintha az elbeszélő visszamenőleg is leminősítené Zuzmót, akinek épp az teszi játékosan többértelművé beszédmódját, hogy egyszerre érezzük gyermekien naivnak és sajátosan éleslátónak.)

E példa rávilágíthat a harmadik fejezet átfogóbb problémájára: bár a narrátor igyekszik tartózkodni az ítélezéstől és csupán tényközlésekre szorítkozni, úgy tűnik, mégsem tud igazán empatizálni hőisével, amitől fekete-fehérré válik a karakter. A regény igazán erős mondatai épp azért találóak, mert a meglepetés erejével hatnak. Például amikor a fiú szeme láttára agyonlőnek egy vénasszonyt, akinek ételhordójából kiömlő főzelékfelesége összekeveredik a vérével, „Kenyérnek hányingere támadt, mindig is utálta a főzeléket.” (290.) A narrátor azonban jobbára deklarál, nem látat. „Tisztában volt vele, hogy az ilyeneket [a fiatal lányokat] veréssel [...] kényszerítik a vásárba, de ez fikarcnyit sem zavarta.” (267.) – az efféle kijelentések nem segítik megérteni Kenyért. Tényleg egy ilyen egydimenziós, velejéig romlott figura hivatott reprezentálni egy teljes, kilátástalanságba beleszületett generációt, amelynek tagjai – ezek szerint – riasztóan lelketlenek, és még a szülői szeretet is tovább rontja őket, ahelyett, hogy alternatívát kínálna nekik egy emberesebb, önzetlenebb életre? Bírhat-e valódi súllyal, ha az új, vészterhes idők züllyött, immorális hősét töröl metszett pszichopátának – végső soron magunktól, jó érzésű emberektől megnyugtatóan távolinak – képzeljük? Hiszen mi a tétje egy karakternek, ha nincsenek belső feszültségei, ha nem keveredik önellentmondásokba?

Az egyes szám harmadik személyű narrációt persze magyarázhatjuk azzal, hogy a regénynek Kenyér eszméletvesztése (és ezt követő halála) vet véget, ez mégsem elégséges érv, hiszen a szöveg Kenyér öntudatának utolsó felvillanásával végződik – a finálé egy énelbeszélő gondolatfolyamként is működne, hiszen éppen attól olyan hátborzongató, hogy Kenyér nincs tisztában vele, hogy haldoklik. Nem mellesleg viszont Kenyér történetének (s helyzete okán talán az egész könyvnek) a legerősebb mondata a legutolsó, regényzáró mondat, amely könnyedségével a dermesztő semmire nyit ajtót, megdöbentő erővel csapva az olvasó arcába a halál banalitását: „Úgy érezte, mintha egész teste rongyból, vagy éppenséggel vattacukorból lenne, amit mindig is imádott.” (303.) Az „utolsó ember”, aki bátor harcosnak, Winnetounak képzelte magát, magányos kutyaként múlik ki: mire kiszenved, már az olvasó sincs mellette. A sokkoló zárlat épp súlytalanságával nehezedik a lélekre.

Ménes regényében nem a reménytelenség ábrázolása hat zavaróan, hanem a kizárólagosság, az árnyaltságra törekvés hiánya. Hiszen a nyomasztó dolgok sem monokrómak, számtalan meghökkentő árnyalatuk van. Többek közt erre világít rá Kertész Imre *Sorstalanság*ának emlékezetes és gyönyörű zárlata: a főhős rádöbben, hogy soha senki nem fogja a koncentrációs táborok boldog pillanatairól faggatni, egyszerűen, mert ezek elbeszélése szétfeszítené a légerek borzalmairól alkotott, végső soron megnyugtató közhelyek fogalmi kereteit. Miért fogadja el egyetlen szomorkás megjegyzés nélkül a nők kiárusítását Levendula bácsi, aki élete nagyobb felét a régi világban töltötte, és derék emberként ábrázoltatik? Miként lehetséges, hogy Lenácska szeretet férje, a nála idősebb Gyurka, aki az identitáscsere folytán kötelező névtörvény hírére fellázadt, és bevette magát az erdőbe, készséggel terelte a vásárba feleségét? Amint mondják, a kevesebb néha több: Ménes regénye Houellebecq *Behódolás*ának leegyszerűsítő világát idézi, ahol a mérsékelt

muzulmán párt hatalomra jutásának gyakorlatilag másnapján már meg is változik a nők öltözködése, s nem telik bele kis idő, a többnejűséget is problémátlanul bevezetik. Mindez nem az emberi természet kiábrándító voltáról árul el mély igazságokat, inkább tanúskodik hatásvadászatról.

A *Folyosó a holdra* egyes elemei ismerősek – de váteszi korkritikává nem, legföljebb egy már reménykedni sem merő, cinikus kor szimptomatikus, jellegzetesen kelet-európai felnőttmeséjévé állnak össze. (*Jelenkor*)

SZENDI NÓRA

„feléd vagy tőled”

DOMONKOS ISTVÁN: *ALLEGRO BAJBAJÓ*

Domonkos István összes eddigi versét most egy kiadványban is megjelentette az újvidéki Forum Kiadó, Brenner János és Orcsik Roland szerkesztésében. A vajdasági származású, ma Svédországban élő szerzőről és az *Allegro Bajbajó* című kötetéről is vélhetően könnyebb lenne beszélni, ha Domonkos és költészete nem szorult volna bele a „meg nem értett”, vagy még inkább a „méltatlanul mellőzött” kategóriákba. A Domonkos-recepció alapvetése és központi témája ezen *alakulások* (és nem korábbi értékítéletek!) nyomán kialakult besorolások cáfolata, aminek érdekében szükségszerűen újra és újra megisméltődnek a vitatni kívánt szempontok is, még inkább rögzítetté válva. „Domonkos István költészete olyan, mint egy visszaterő álom: amikor már megfeledkeznénk róla, újra feltámad.” A Domonkos Istvánról a recepcióban és a különféle interjúkban részben saját maga által is kialakított képet tovább erősíti mindaz, amit a kötet összeállításának folyamatáról Orcsik a *Ráadás* című utószóban mesél. Amellett, hogy egyértelművé teszi, hogy a kötet megjelentetése a kiadó kezdeményezésére történt, úgy, hogy azt a „szerző autorizálásával, a vele való egyeztetéssel” adták közre, hozzáteszi, hogy „ez azonban nem ment könnyen, mivel a szerző Svédországban él, nincs internete, így csupán telefonon és hagyományos postán keresztül” tarthatták vele a gyakran megszakadó kapcsolatot (284.). A Domonkosról itt is érzékeltetett morózusság tükröződik a kötet egészén is: a fekete borítójú és fekete-fehér fényképekkel illusztrált könyvben vastag és nehéz fotópapírra nyomtatták a verseket, ami szép, szinte ünnepélyes kiállításnak lenne tekinthető, ha a kiadvány album lenne, nem pedig olyan valami, amelyet elvileg olvasásra szántak. A Domonkos-versek tehát egy kötetbe kerültek, hozzáférhetővé váltak, de a fizikai paraméterek miatt a kiadvány kevésbé csábít versolvasgatásra. Úgy tűnhet, maga a megjelentetés inkább tekinthető az újvidéki Forum Kiadó Domonkos felé, és nem az olvasók felé tett gesztusának. Ez pedig épp az összegyűjtött és újrakiadott versek miatt sajnálatos.

Az eredeti megjelenésük kronológiai sorrendjébe rendezett kötetek közül – ebben alighanem igazuk van a szerkesztőknek – az első, az 1963-as *Rátka* című a legkevésbé ismert, és mostanáig ez volt a legnehezebben hozzáférhető. Sem kötetként nincs különösebb recepciója (magyarországi szintéren szinte egyáltalán), s